

KAFKAS KÜRTLERİ

Nüfus Yapısı

Eski Sovyetler Birliği'nde tanınmış Kürt bölgeleri olmamakla birlikte, muhtemelen 500.000 civarında Kürt vardır. Bunlar esas olarak Kafkasya'da fakat bazıları da Türkmenistan ve diğer Orta Asya cumhuriyetlerindedir. Bununla birlikte Kürtlerin sayısı ve dağılımı son derece belirsizdir. Kürtlerin iddialarına dayanan aşağıdaki rakamlar yalnızca çok yakın bir tahmin olarak tanımlanabilir: Yaşadıkları Ülke/Bölge Sayılan Nü/usa Oranlar

Azerbaycan 200.000 2.8

Ermenistan 75.000 1.8

Gürcistan 40.000 0.9

Türkmenistan 50.000 1.3

Kazakistan 30.000

Kırgızistan 20.000

Özbekistan 10.000

Tacikistan 3.000

Sibirya 35.000 (30.000'i Vladivostok'ta)

Krasnodar 30.000

Diğer 12.000

Bu rakamlar kişinin yaptığı Kürt tanımına göre değişir. Ermenistan'da Kürtlerin büyük bir çoğunluğu Yezidi'dir. Yezidilerin çoğu ana kimlik olarak Kürt'ten çok bunu tercih eder. Azerbaycan'da neredeyse bütün Kürtler Sünni Müslümandır ve çoğunluğu ya tercih ederek ya da zorla Azeri nüfusla kaynaşmıştır. Genel olarak, Azerbaycan Kürtleri etnik kökenleri hakkında kararsızdır ve 'Kürt' terimi çoğunlukla coğrafi bir terim olarak kullanılır ve çoğunluğun gerçekten Kürt etnik kökenine sahip olduğu, bir zamanlar 'Kızıl Kürdistan' (aşağıya bakınız) olarak bilinen bölgenin sakinlerini ifade eder. Yine de bazıları 1980'lerdeki glasnost'dan bu yana Kürt kimliklerini yeniden keşfetmiştir. Sünni Müslümanlar diğer herhangi etnik gruptan bir Sünni Müslüman ile evlenebilir böylece asimilasyona göz yumabilirken, tüm Yezidiler tanım gereği Kürt kültürüne sahip olduğundan, Yezidilerin kendi dinlerinden başka insanlarla evlenmeleri dinen yasaklanmıştır.

1918'e Kadar Tarihin Özeti

Kafkasya'da muhtemelen binlerce yıldır Kürtler vardı. Kürt aşiretlerin Arap Müslümanların yedinci yüzyılda Arpaçay ve Araş nehirlerinden kuzeye doğru ilerlemelerini durdurmaya yardım etmiş olmaları mümkündür. Kürt varlığının ilk gerçek kanıtı Kafkasya'da on ile on birinci yüzyıllarda var olan Shaddadid Hanedanı'dır. Bunlar muhtemelen sayıca azdı ve

Kürtlerin ilk yaygınlaştığı yer olan Zagros bölgesine yakındılar. Bazıları göçebe aşiretlerken, bazıları da Müslümanların yayılma evreleri sırasında bölgeye yerleşen askerler ve toprak ağalarından oluşuyordu. Bu grupların Kürtlüklerinin bilincinde olduğunu gösteren hiçbir kanıt yoktur. Daha büyük bir olasılıkla, Müslüman ve keşfedilememiş ülkeler arasında yol alan, yalnızca Müslüman olduklarının bilincini taşıyan gruplardı. Moğolların on üçüncü yüzyılda tüm bölgeyi istila ederek, yerle bir etmesinden sonra (bakınız s.?) Kürt aşiretleri Kara-bağ'm güney kısımlarındaki eski Ermeni topraklarına taşındılar.

On altıncı yüzyılın sonunda Şah Abbas binlerce modern iranlıyı, kuzeydeki Türkmen aşiretlerine karşı kalkan olmaları için buralara zorla yerleştirdi. On sekizinci yüzyılda Nadir Şah benzer bir şey yaptı. Bu sınır yerleşimleri nedeniyle, iran'ın kuzeydoğusunda hâlâ yaşayan Kürt nüfusunun dışında, birkaç küçük Kürt topluluğu Türkmenistan'ın hemen içinde, esas olarak Aşkabad'da yaşamaktadır.

KAFKAS KÜRTLERİ

Eski Sovyetler Birliği sınırları içindeki Kürtlerin büyük bir kısmı dört sürecin sonucunda buraya yerleşmiştir. On sekizinci yüzyılda Kafkas bölgesinin kuzeyine özellikle Erivan ovasına bir aşiret göçü vardı, ikincisi, Kafkasya bölgesinde artan Rus fetihleri, sonunda 1813'te Gürcistan'ı Rusya'nın idaresi altına soktu. Kafkasya'nın aşağıdaki uluslararası sınırının Arpaçay nehrine kadar olan kısmı, barındırdığı değişik halklarla birlikte 1827'de Çarcı imparatorluğa katıldı. Ardından, on dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısı ve yirminci yüzyılın ilk yarısında Osmanlı ve Sünni Müslümanların Kuzey Mezopotamya ve Doğu Anadolu'daki Yezidilere zulüm etmesi, Hıristiyan Ermenistan ve Gürcistan'ın görece güvenliği nedeniyle büyük bir göçü teşvik etti. Son olarak, 1895 ve 1915'teki Ermeni soykırımlarında suç ortaklığı yapmış olmaları nedeniyle Kürtler açısından daha huzursuz bir yer olan Hıristiyan Ermenistan'daki Kürtler, Müslüman Azerbaycan'a göçe yöneldi. Sovyet vatandaşı olan son Kürtler ise, Rıza Şah'ın iran'daki pasifikasyon politikasından kaçan Kürt aşiretler grubu Bruk'un üyeleri idi.

Sovyet Dönemi Bolşevik cumhuriyetlere kaç Kürt'ün katıldığı belirsiz kalmıştır, fakat bunların sayısı muhtemelen 200.000-300.000 arasındaydı ve yeni Sovyet devletindeki tanınmış 100 milliyetten birini oluşturuyorlardı, ilk kez Bolşevikler tarafından oluşturulan görece sıkı denetlenen sınırlar nedeniyle diğer Kürt topluluklarından izole edilmiş oldular. Azerbaycan'da ise birçoğu egemen Azeri kültürüne asimile olmuşlardı. Bunun bir zorlama sonucunda mı yoksa kültür ve yaşam tarzı benzerliğinin ve ortak Sünni inançlarının doğal bir sonucu mu olduğu kesin değildir. Her koşulda, 1926'ya gelindiğinde, Azerbaycan'daki 41.000 Kürt'ün yalnızca yüzde 17'sinin Kürtçeyi ana dilleri olarak tanımladığı söyleniyordu.

Azerbaycan adı verilen bölgenin bir kısmı ağırlıklı olarak Kürt nüfusa sahipti. Burası Dağlık Karabağ ile Ermenistan Sovyet Cumhuriyeti arasında kalan ve Kelbajar, Laçın,Zengelan ve Kubatly'nin güneybatı kısımlarından oluşan bir yerd. Fakat Kürtlerin burada ağırlıklı nüfusu oluşturmaya ne kadar devam ettiği bir tartışma konusudur. Önemli bir azınlık olan Ermeni nüfus 1919-20'de Khosrov Bey Sultanov liderliğindeki Azeri ve Kürt kuvvetler tarafından sürüldü. Sultanov Bakü'deki Azeri yönetimi tarafından Karabağ valisi olarak atanmış, yerli bir Kürt komutandı. 1923'te bu bölgeler Kürt Özerk Eyaleti olarak birleştirildi, daha yerel

düzye 'Kızıl Kürdistan' olarak biliniyordu. Yaklaşık Lübnan'ın yarısı kadar bir bölgeden oluşuyordu. Başkenti önce Laçin sonra da eski bir Ermeni kenti olan Susha'ydı. Sovyet politikası gereği, bu küçük ve yerli halkın eğitimi ve kültürü Kürt orta okulları, kendi gazeteleri olan Sovyet Kurdistan (1961'e kadar mevcuttu) ve bir Kürtçe radyo yayın hizmetiyle teşvik edildi. Bolşeviklerin kolektifleştirme politikası birçok köylü topluluğu, en azından Özerk Eyalet Kürtleri arasında yaygın ayaklanmalara neden oldu. Ermeni desteğiyle Ağrı Dağı'nda (s.?) gerçekleşen büyük ayaklanmayı dikkate alan Bolşevikler ulusal duygunun yayılmasından korkmuş olabilirler. Muhtemelen bu tehlikeyi önceden engellemek için, 1929'da Eyalet bölge statüsüne indirildi ve ertesi yıl Azerbaycan'a dahil edildi.

Diğer küçük topluluklar gibi Kürtler de zorunlu göçlerin ve tasfiyelerin kurbanı oldular. Bunun nedeni muhtemelen, diğer yanda çok sayıda Kürt'ün yaşadığı uluslararası sınırlara yakın olmalarıydı. 1937'de binlerce Kürt Ermenistan ve Azerbaycan'dan Kazakistan'a, diğer Orta Asya cumhuriyetlerine ve Sibiryaya zorla göç ettirildi. 1944'te benzer bir akıbeta bazı Gürcistan Kürtleri de uğradı.

Birçok yerleşim yerinde Kürtler sokağa çıkma yasağı altında yaşadılar, kentlerinden veya köylerinden izinsiz ayrılmadılar. Buna itaat etmeyenler için hapiste 25 yıl geçirme tehlikesi vardı. Sovyetler Birliği'nin Çöküşünden Sonraki Gelişmeler Glasnost kimliğinin yeniden güçlenmesine ve açıklanmasına ve aynı zamanda Stalinist dönemdeki baskının kabul edilmesine katkıda bulundu. 1988'de Azerbaycan'da yaşayan 10.000 civarında Kürt kimlik kartlarının Azeri'den Kürt'e çevrilmesi şeklindeki açık talepleriyle Azeri kimlik kartlarını Moskova'ya gönderdiler. Komünist Parti'nin Eylül 1989'daki 28. kongresinde bir çözüm önerildi: "Kırım Tatarları, Sovyet Germanleri, Yunanlılar, Kürtler, Meshtekian Türkleri ve diğerlerinin sorunlarını çözmek için tüm önlemlerin alınması."3 Aslında hiçbir önlem alınmış gibi görünmüyordu. Kürtler bunun yerine, Ermenistan ve Azerbaycan cumhuriyetleri arasındaki Dağlık-Karabağ çatışmasının gölgesinde kalmaktan kaçınmadılar.

1990'da anlaşmazlık tam ölçekli bir savaşa dönüştü ve her iki taraf da Kürt azınlığa baskı uyguladı. En az 18.000 Müslüman Kürt, Ermenistan ve Nahçıvan özerk cumhuriyetinden kaçtı. Bunların 11.000'inin Azerbaycan'a sığındığı ve 7000 kadarının da Kırım'ın hemen doğusundaki Krasnodar'a gittiği düşünülmektedir. 2000 kişi tacizden ve zorla askere alınmaktan kurtulmak için Azerbaycan'dan kaçtı. Azerilerin Dağlık-Karabağ'da Ermenilerce yenilmesinin ardından, 1992 başında Kürt Kurtuluş Hareketi Kürt Özerk Bölgesinin yeniden kurulduğunu açıkladı. Bu neredeyse kesinlikle bölgeyi, eski 'Kızıl Kür-distan'ı Azerbaycan kontrolünden çekip almak için Ermeni kaynaklı siyasi bir numaraydı. Bölgede kalan Azerbaycanlı Kürtler bu girişime katılmayı reddettiler. Her bir vakada, Kürtlerin umutlan kısa ömürlü olmuştu. Mayıs 1992'de Karabağ ve Ermenistan kuvvetleri yeni ele geçirilen Dağlık-Karabağ bölgesini Kürt nüfusun yaşadığı Laçin bölgesi üzerinden Ermenistan cumhuriyeti ile bağlamak için bir koridor açmayı zorladılar, ilerledikçe yaktılar ve yağmaladılar, Kürt ağırlıklı 25.000 kişilik nüfusu sürdüler. Laçin'in adı Kashatag olarak değiştirildi. Nisan 1993'te Ermeni kuvvetleri koridoru Kelbajar bölgesini kapsayacak şekilde genişletti. Buradaki, ağırlıklı olarak Kürtlerden oluşan 60.000 kişilik nüfus da sürüldü. ABD Dışişleri Bakanlığı insan Hakları ülke raporuna göre:

Onlar [Ermeni Kuvvetleri] bölge sakinlerini sürdüler ve eyalet başkentlerini ve bu bölgelerin köylerinin çoğunu yağmalayıp yaktılar. BM Güvenlik Konseyi yağma ve kundaklamayı da içeren bu saldırıları kınadı."1 Kelbajar adı Ermeniler tarafından Karvajar olarak değiştirildi. 1993 sonuna gelindiğinde Kubatlı ve Zengelan da işgal edilmişti. Zorla göç ettirilenlerin çoğu Orta Azerbaycan'ın aşağı kısımlarındaki sıcak ve su süz geleneksel Kürt kış yaylalarına gitti. Mayıs 1994'te Azerbaycan ile Ermenistan arasında bir ateşkes anlaşması yapıldı. Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı ve özel olarak Karabağ sorunuyla ilgilenmesi için kurulan Minsk grubu tarafından yapılmaya çalışılan barış girişimleri başarısızlıkla sonuçlandı. Azerbaycan işgal edilen tüm topraklarını geri istiyor ve Karabağ'a geniş bir özerklik tanımayı vaat ediyordu.

Ermenistan Lachin koridorunu elinde tutmak için direktmeye hazırlanırken, Kara-bağlılar Kelbajar'dan geçen ikinci bir koridoru ellerinde bulundurmamak konusunda direktiyorlardı. 1999'a gelindiğinde hiçbir anlaşmaya varılamamıştı ve yerli Kürt halkı hâlâ esas olarak Orta Azerbaycan'da taşındığı yeni yerlerde yaşamaya devam ediyordu.

Sovyetler Birliği'nin çöküşünden ve otomatik azınlık temsiliyetinin kaybedilmesinden sonra etnik kimliklerin güçlü uyanışı nedeniyle Ermenistan'daki siyasallaşmış Yezidiler bölündü. Bazıları Ermeni cumhuriyetine bağlı kalıp, Kürt kimliklerini arka plana iterken, bazıları da Yezidi Kürt kimliklerini öne çıkartıp Ermeni ayrımcılığından yakınmaya başladılar.5 Ayrıca bunlar, temsilcilerinin Ermenistan'da serbestçe dolaşmasına izin verilen PKK'ya da giderek artan bir ilgi gösteriyor ve destek veriyorlardı. Ermenistan'ın Türkiye'deki Kürtlerin çektikleri sıkıntıların farkında olduğu da biliniyordu. Öcalan'ın Suriye'den sınır dışı edilmesinin ardından 2000 Kürt Erivan'da bir gösteri düzenledi. Öcalan'ın yakalanmasından sonra ise, yaklaşık 100 Kürt BM binasını işgal etti ve ikisi Yunanistan elçiliğinin yakınlarında kendisini yakmaya teşebbüs etti.